

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сутырин С. Глобальный экономический кризис как фактор трансформации международной торговой системы / С.Сутырин // МЭИМО. – 2011 – № 8. – С. 25–30.
2. Звіт про стан зовнішньоекономічних відносин в системі АПК за 8 міс. 2011 р. – К., 2011. – С. 41.
3. Оболенский В. Россия в международном разделении труда: вечный поставщик энергоресурсов / В.П. Оболенский // МЭИМО. – 2004. – №6. – С. 71–84.
4. Звіти про стан зовнішньоекономічних відносин в системі агропромислового комплексу України за 2000–2010 рр. – К., 2000–2010 рр.
5. Зуев В. Сверхнациональный механизм в теории интеграции. / В.И. Зуев // МЭИМО. – 2011. – № 4. – С. 35.
6. Шишков Ю.В. Интеграционный механизм в теории интеграции. Интеграционные процессы на пороге XXI века / Ю.В. Шишков. – М., 2011. – С. 370.
7. Шишков Ю.В. Отечественная теория региональной интеграции: опыт прошлого и взгляд в будущее / Ю.В. Шишков // МЭИМО. – 2006. – № 4. – С. 59.

Регулирование производства и международных экономических отношений: последствия и проблемы В.И. Губенко

Определено, что экономический кризис 2007–2009 гг. для мировой и отечественной экономических систем стал катализатором процессов их адаптации к вызовам XXI века. На основании анализа мирового и национального производства ВВП и экспортных операций доказано, что существующие международные и национальные системы макроэкономической стабилизации не отвечают современным требованиям, поэтому необходимо усиление международного регулирования процессов через предоставление расширенных возможностей ВТО и международным финансовым структурам. Доказано, что значительный спад международного и отечественного торгового оборота в кризисных условиях является одним из основных факторов ее углубления при активизации протекционизма и подавлении либерализации, которая способствовала бы активизации хозяйственной деятельности на всех уровнях.

Ключевые слова: кризис, ВВП, ВТО, международные экономические отношения, торговля, экспортный оборот.

Regulation of production and international economic relations: implications and challenges V. Gubenko

It is established that the economic crisis 2007–2009, for the global and domestic economies become catalyst for their adaptation to the challenges of the XXI century. Based on the analysis of world GDP and domestic production and export operations proved that the existing international and national macroeconomic stabilization systems do not meet modern requirements, as necessary to strengthening the international adjustment process by providing expanded opportunities for the WTO and international financial architecture. It is shown that a significant decline in international and domestic trade turnover in critical conditions is one of the main factors of its deepening through the intensification of protectionism and liberalization of depression, which contributed to the intensification of economic activities at all levels.

Key words: crisis, GDP, WTO, international economic relations, trade, export circulation.

УДК 339.543.37.003.13:633.1:338.246.025.2

АРБУЗОВА Т.В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

TVarbuzova@rambler.ru

ЕКОНОМІЧНІ ЕФЕКТИ ЕКСПОРТНИХ МИТ НА ЗЕРНО ЯК ЗАСІБ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

У статті представлено методичні засади застосування експортних мит, досліджено позитивні та негативні наслідки їх запровадження в Україні як інструменту регулювання експорту зернової продукції. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення системи державного регулювання зовнішньої торгівлі зерном з метою забезпечення стабільності на внутрішньому ринку та формування конкурентної позиції країни на зовнішніх ринках.

Ключові слова: експортне мито, податок на додану вартість, внутрішня ціна, світова ціна, конкурентоспроможність, доходи бюджету, аграрні господарства, трейдери.

Постановка проблеми. У різні часи в специфічних випадках державна влада своїми рішеннями відходила від усталених правил тарифного регулювання. Нетрадиційні форми тарифної політики, наприклад експортний тариф, продовжують практикуватися і нині, викликаючи гостру дискусію в суспільстві. Прикладом такого стану речей стало запровадження в Україні мита на експорт зернових влітку 2011 року, через що наша країна випала з ряду основних постачальників зерна на зовнішні ринки.

Експортні мита накладаються на експортні товари за випуску їх за межі митної території держави. У більшості розвинених країн експортного тарифу просто не існує, а в США його введення навіть заборонене конституцією. Зазвичай експортний тариф застосовується країнами, що

розвиваються, і країнами з транзитивною економікою і накладається на товари традиційного експорту (нафта в Росії, насіння соняшнику в Україні, кава в Бразилії, какао в Гані). Основними функціями експортного тарифу в цих країнах є: фіскальна – збір грошей в дохід бюджету для фінансування витратних статей; балансувальна – у разі великих відмінностей в рівні внутрішніх регульованих цін і вільних цін світового ринку на окремі товари.

Вдаючись до експортних мит на зернові, українському уряду слід оцінювати економічні і соціальні наслідки таких рішень, забезпечити позитивний економічний ефект, який перекине втрати, що виникають через скорочення експорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна наука ретельно досліджує роль держави в зовнішній торгівлі. Вивчення питань впливу тарифного та нетарифного регулювання на економічний стан аграрної галузі знайшли своє відображення в роботах Б.К. Супіханова [5], А.В. Скрипника [4], В.І Бойка, М.Я Дем'яненка, С.М. Кваші та інших. Більшість праць присвячена оцінці методів державної підтримки національного товаровиробника, спрямованих на захист внутрішнього аграрного ринку від іноземної конкуренції та форсування експорту. Однак питання оподаткування експорту сільськогосподарської продукції, тобто його обмеження, оцінки економічних наслідків таких заходів залишаються дискусійними та малодослідженими й потребують детального вивчення.

Мета і завдання дослідження – вивчити економіку експортного тарифу, дослідити позитиви та негативи застосування податків на експорт зерна в Україні, запропонувати заходи регулювання експорту зернової продукції з метою забезпечення економічної стійкості аграрної галузі та конкурентоспроможності на зовнішньому ринку з урахуванням кон'юнктури та специфіки внутрішнього розвитку.

Результати досліджень та їх обговорення. Алгебраїчно експортний тариф, який зазвичай буває адвалорним, представляється таким чином:

$$P_e = P_d(1 + T_{av}), \text{ звідси } T_{av} = (P_e - P_d) / P_d,$$

де P_e – ціна, за якою товар експортується; P_d – внутрішня ціна товару; T_{av} – ставка адвалорного тарифу.

Отже, ставка експортного тарифу має дорівнювати процентному перевищенню світової ціни товару над ціною, за якою він продається на внутрішньому ринку [3].

Припустимо, що Україна виробляє і споживає зерно в точці Е (рис.1). Якщо світова ціна на її товар (P_w) вища, ніж внутрішня ціна (P_d), світовий ринок може спожити певну кількість цього товару за ціною P_w . Крива пропозиції буде представлена горизонтальною прямою S_{d+w} , яка покаже обсяг зерна, що продукується усередині країни і експортується на світовий ринок. Рівність попиту і пропозиції в умовах свободи торгівлі буде досягнута в точці F, в якій обсяг пропозиції товару складе Q_5 , тоді як внутрішній попит на нього – Q_1 . Обсяг товару $Q_5 - Q_1$ експортується.

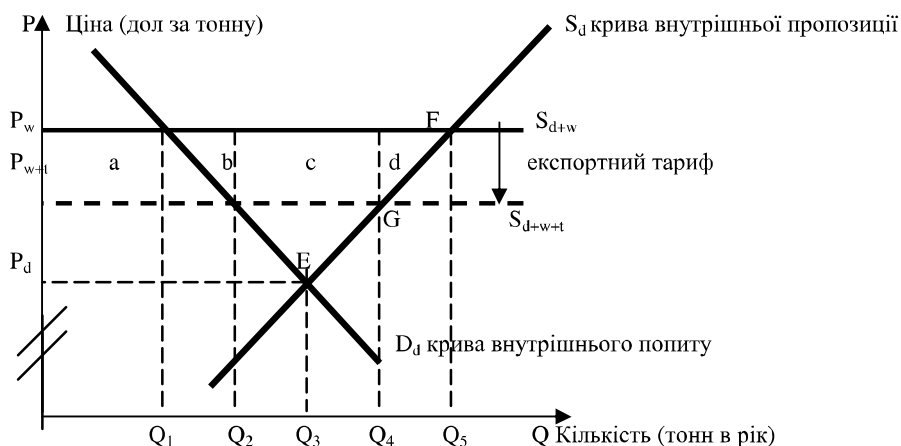

Рис. 1. Вплив експортного мита на економіку України

Якщо уряд України вирішує обмежити експорт за допомогою тарифу, то умови торгівлі для неї не змінюються, оскільки йдеться про країну, чия торговельна політика не впливає на рівень світових цін. Це означає, що експорт зерна стає менш прибутковим і виробники повертають частину товару на

внутрішній ринок, внаслідок чого внутрішня ціна на нього падає на розмір мита з P_w до P_{w+t} . Крива сукупного попиту переміщується вниз на величину запровадженого тарифу на рівень S_{d+w+t} . За нового рівня попиту рівність внутрішньої пропозиції і сукупного (внутрішнього і зовнішнього) попиту досягається в точці G , в якій під захистом експортного тарифу внутрішнє споживання збільшується на Q_1Q_2 , а внутрішня пропозиція падає на Q_5Q_4 . Експорт скорочується з Q_5Q_1 до Q_4Q_2 . В результаті введення тарифу сталося збільшення внутрішнього споживання і скорочення внутрішнього виробництва товару, що, у свою чергу, призвело до скорочення експорту.

У результаті введення експортного тарифу споживачі вииграють сегмент a , оскільки ціна, за якою вони придбавають товар, знижується. Держава через експортне мито перерозподіляє на свою користь від виробників сегмент c , що дорівнює добутку розміру експорту на ставку тарифу. Сегменти b і d є чистими втратами виробників, що не компенсуються нічийм вииграшем. В цілому в результаті обкладення експорту тарифом виникають такі ж дві групи економічних ефектів, що і за імпортного тарифу – перерозподільчі ефекти (ефект збільшення доходів бюджету і ефект перерозподілу доходів від виробників до споживачів) і ефекти втрати (захисний ефект економічних втрат в результаті необхідності внутрішнього виробництва за більш високих витрат, і ефект скорочення зовнішнього споживання внаслідок обмеження експорту) [3].

Наприкінці травня 2011 року Україна скасувала запроваджені в жовтні минулого року зернові квоти, через які наша країна випала з пулу основних постачальників зерна на зовнішні ринки і які викликали гостру критику аграріїв і експертів. Мотивом їх введення був невисокий урожай і, як наслідок, можливі проблеми із забезпеченням України власним зерном – у 2010 р. Україна зібрала 39,2 млн т зерна і експортувала 12,7 млн т. Можливо, тому цей факт не викликав суперечок з нами у рамках СОТ. У сезоні 2011-2012 рр. ситуація змінилася – урожай зернових цього року кращий, ніж у минулому (за прогнозами 51 млн т) і дозволяє Україні повернутися на світовий ринок зерна як одному з провідних гравців. За прогнозом Мінагрополітики, експорт зерна в сезоні (з 1 липня 2011 р. по 30 червня 2012 р.) може скласти 15-18 млн тонн. Фахівці ж Української аграрної конфедерації (УАК) передбачають ще більший його обсяг – 20-21 млн тонн [6]. Проте нинішній сезон відзначається зниженням світових цін на зерно, що розглядається як стримуючий фактор жвавого його розпродажу експортерами та як стимулюючий для збереження балансу і цінової стабільності на внутрішньому ринку. Отже, запровадження тарифних і нетарифних обмежень могло б і не знадобитися, оскільки експорт українського зерна міг стати не вигідним через низькі світові ціни. Проте відповідно до Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу і про ставки вивізного (експортного) мита на деякі види зернових культур" 1 липня 2011 року Україна ввела комбіноване мито на експорт зернових культур на період до 1 січня 2012 року [1]. Експортне мито на пшеницю було встановлене на рівні 9%, але не менш ніж 17 євро/тонна, на ячмінь – 14%, але не менш ніж 23 євро/тонна, на кукурудзу – 12%, але не менш ніж 20 євро/тонна. З 1 липня ці зернові культури виключено з режиму вільної торгівлі з іноземними державами, про що Кабінет Міністрів у місячний строк проінформував їх. На думку урядовців мита допоможуть забезпечити стабільність внутрішнього зернового ринку. Таку ж мету переслідує й ще одна норма – відміна відшкодування експортного ПДВ.

Якщо в рекордному урожайному 2008/2009 маркетинговому році за перші два місяці сезону Україна вивезла однієї тільки пшениці 1,8 млн тонн, то в цьому – усього лише 0,7 млн тонн. За даними УАК, експорт усього зерна в липні-серпні поточного року на 22% менше, ніж за аналогічний період минулого року, коли постачання на зовнішні ринки були скуті липневими розмовами про введення експортних квот [6].

В умовах, що склалися, Аграрний союз України і УАК у вересні 2011 року звернулися до Президента України Віктора Януковича із проханням скасувати експортні мита на зернові культури. 7 жовтня 2011 р. Верховна Рада схвалила Закон України "Про затвердження ставок вивізного (експортного) мита на окремі види сільськогосподарських культур", яким передбачається скасувати експортне мито на пшеницю й кукурудзу, проте до 1 січня 2012 року залишається експортне мито на ячмінь [2].

На думку виробників та експертів, з урахуванням зниження цін на зерно у світі, така ситуація може призвести до колапсу аграрного сектору. Зміни умов експорту зерна вже викликали протести найбільших об'єднань аграріїв та зернотрейдерів, оскільки збитки від мита і неповернення ПДВ повністю лягли на сільгоспвиробників і сягають астрономічних розмірів. По-перше, тому

що мита закладаються в ціну закупівлі зерна експортерами в аграріїв, яка, природно, знизилася на рівень ПДВ і мита приблизно на чверть. І, по-друге, тому що знижувати ціни на величину мита будуть і внутрішні споживачі зерна (тваринники, виробники борошна тощо). А оскільки останні споживають велику частину урожаю, то і загальні збитки виробників зерна від занижених цін на їх продукцію варто обраховувати з урахуванням продажу зерна внутрішнім споживачам. За розрахунками Мінагропроду, введення мит дозволить залучити до держбюджету близько 1,79 млрд грн, при цьому збитки аграріїв складуть близько 6 млрд грн, тобто загальна їх сума буде більш ніж в три рази вище, ніж отримає бюджет від дії мит. Плюс через неповернення ПДВ виробники зерна недоотримують 12 млрд грн за рік [7].

Звісно, аграріїв не влаштовують такі умови і як наслідок – ціни на українське зерно абсолютно неконкурентоспроможні з російськими – дорожчі на 200-250 грн, що призвело до різкого зниження експорту зерна. Якби у цей час ціни на зерно у світі були високими, негативний вплив на галузь був би невеликим. Нині ж дія експортних мит "з'їдає" усю рентабельність виробників зерна, фермери навіть не компенсують своїх витрат на виробництво. Зараз середні ціни на пшеницю з доставкою на елеватор знаходяться на рівні 1400-1450 грн/тонна. Але це практично собівартість виробництва пшениці: виробнича собівартість самих культур знаходиться в межах від 1100 до 1300 грн/тонн. Це обумовлено браком коштів на своєчасну закупівлю добрив, зростанням цін на паливо та ін. Повна собівартість – 1400-1500 грн за тонну. В більшості господарств при цьому ціни реалізації фуражного зерна складають від 1250 до 1300 грн за тонну, продовольчого зерна – 1500-1700 грн за тонну, тобто навіть ефективно діючі сільгосппідприємства могли реалізовувати зерно з прибутковістю не вище 5-7%. А враховуючи тенденцію до зменшення світових цін, така реалізація вже за місяць була б збитковою.

На жаль, склалася така ситуація, коли вже для багатьох виробників не стоїть питання, що сіяти – озимі чи ярі культури, а чи варто сіяти взагалі. Особливо це стосується дрібних та середніх фермерських господарств, які відмовляються від оренди земельних паїв і не можуть витримати такі «суперпривабливі» умови господарювання. Експерти прогнозують, що восени аграрії знизять посіви озимої пшениці мінімум на 10-20% [6]. Але ж питання продовольчої безпеки завжди упирається в наявність або відсутність цієї культури. При цьому на відміну від середніх і малих господарств, особливо тих, хто не має необхідної логістики і кому бракує вільних обігових коштів. Великі гравці, як правило, не відчують негативних наслідків, оскільки власні елеваторні потужності дозволяють якісно зберігати готову продукцію і продати її за найвигоднішими цінами.

Страждає і міжнародний імідж України, оскільки багато зернотрейдерів у нашій країні представляють міжнародні компанії. Введення експортних мит може викликати дії у відповідь з боку СОТ. Причому постраждати можуть не аграрії, а наприклад, металурги. Як відомо, деякі країни купують в Україні як зерно, так і метал. Як наслідок, ці держави можуть у відповідь на наші мита на зерно ввести імпортні мита, приміром, на українську металопродукцію.

Умови господарювання в Україні набагато гірші, ніж в сусідніх країнах, які є її основними конкурентами. Наприклад, Російська Федерація не лише повністю лібералізувала умови експорту, а й забезпечує відшкодування 10% ПДВ за експорту зерна. При цьому воно відшкодовується в розумні терміни і це також додатковий стимул для того, щоб здійснювати експортні відвантаження. Казахстан не лише не стягує експортні мита та відшкодовує ПДВ, але ще й надає дотації для перевезення зерна по території РФ. За даними УАК, Російська Федерація, маючи в розпорядженні набагато менш потужну і розгалужену експортну інфраструктуру, в липні-серпні експортувала 6 млн тонн зерна, а у вересні-жовтні експортує по 3,5 млн тонн зерна щомісячно, заповнивши таким чином усі поточні і середньострокові потреби основних традиційних імпортерів причорноморського зерна [6]. Україна за три перших місяці маркетингового року експортувала лише 3 млн. тонн зерна. Це сумний антирекорд, враховуючи обсяги врожаю, який отримали в цьому році. До того ж, росіяни користуються ситуацією, що склалася – РФ виходить зі своїм зерном на зовнішні ринки без дисконту, чого вдається досягти через слабку присутність українського зерна на зовнішніх ринках. Крім того, за останні два місяці витіснила нашу країну, наприклад, з Тунісу, хоча раніше на державних тендерах щорічно там продавалося близько півтора мільйони тонн української пшениці. Треба врахувати також і рекордні урожаї в Україні і Росії, що посилює конкуренцію і "давить" на ціни.

Надзвичайно потужний фактор ризику – це ситуація на світових ринках. У нас в більшості випадків спрацьовує стереотипність мислення, що на початку сезону ціни низькі, а потім підвищуються. На

жаль, нинішня ситуація у світовій економіці та проблеми з державними боргами багатьох країн спричиняють тиск на фондові та світові товарні ринки, тому розраховувати на те, що найближчим часом ціни на зерно або інші товарні активи будуть динамічно зростати, не доводиться.

У разі скасування експортних мит на зернові культури Україна за першу половину маркетингового року матиме шанс експортувати до 10 млн тонн за експортного потенціалу 24-25 млн тонн, зернова галузь знову спробує стати на ноги, наздоганяючи своїх конкурентів – Росію та Казахстан, тобто, ми отримуємо унікальну ситуацію, коли на другу половину сезону нам треба буде експортувати більше, ніж в першій половині. Але попри це відбулися незворотні речі, українські аграрії вже понесли збитки за три місяці маркетингового року близько 5 мільярдів гривень (реалізували за три місяці маркетингового року 10 мільйонів тонн зерна, з яких 200-250 гривень за тонну – це мито, а це 2-2,5 мільярдів гривень. І приблизно такий самий обсяг – на відшкодування ПДВ, при цьому ще й на технічні культури). Якщо ж така ситуація не зміниться, то за рік ці збитки сягнуть 18-20 мільярдів, а цей удар галузі буде дуже важко пережити.

Відміна експортних мит не загрожує продовольчій безпеці: 25 млн тонн – потенціал експорту зерна в 2011/2012 МР, 3 млн тонн експортовано, 5 млн грн виділено Аграрному фонду. Навесні ціни на продовольчу пшеницю становили 2000-2100 грн за тонну, зараз вона коштує 1500-1700 грн за тонну на внутрішньому ринку, експортери готові купувати її за ціною 1400-1500 грн за тонну. Відповідно, навіть якщо буде скасовано експортне мито, експортери не стануть більш конкурентоспроможними в порівнянні з внутрішнім ринком. Нині це просто зупинить подальше зниження цін. Очевидно, що підприємства переробної промисловості з експортними митами почувалися захищеними і могли щотижня знижувати експортні ціни, а тепер доведеться формувати певні запаси, що є, власне, традиційною ситуацією.

Дія мит і відсутність відшкодування ПДВ дозволяють наповнити держбюджет. Природно, що відміна мит призведе до припинення надходження доходів за цією статтею, а відновлення відшкодування ПДВ взагалі до додаткових витрат для держбюджету. Відміна цих норм може викликати критику з боку МВФ, чергову порцію валюти від якого Україна планує отримати ще цього року. За цей час очікування (три місяці) Україна втратила можливість експортувати не менше 6 млн тонн зерна до тих 3,3 млн тонн, які ми експортували. Вартість втрати державою маси валюти, за середньої ціни зерна нехай 250 дол/тонна, дорівнює розміру шуканого "маленького" траншу МВФ – 1,5 млрд дол, так необхідного зараз для підтримки курсової стабільності національної грошової одиниці і платіжного балансу країни. Якщо скасовувати мита, необхідні додаткові консультації з МВФ та потрібно шукати нові джерела доходів для бюджету.

Мита вводяться для поповнення держбюджету, але куди направлять засоби від їх збору? За логікою, вони повинні надійти на розвиток аграрного сектору, і Мінагропроду належить поборотися за те, щоб хоч частина цих грошей була спрямована на потреби АПК, адже "зернові гроші" можуть загубитися в загальному котлі держбюджету і проконтролювати їх використання буде практично неможливо. На нашу думку, одним з найлогічніших варіантів того, як розпорядитися цими засобами, був би їх цільовий напрям на закупівлю зерна Аграрним фондом до Державного інтервенційного фонду. Тим більше що і сума від експортних мит відповідає приблизним потребам цієї структури, щоб купити необхідний обсяг зерна. Аграрний фонд за дорученням уряду повинен закласти в 2011/2012 МР до Державного інтервенційного фонду 1,21 млн тонн зерна для підтримки цінової стабільності на продовольчому ринку. Наприклад, Аграрний фонд переробляє на своїх потужностях зерно в борошно і часто продає останнє за фактично пільговими цінами хлібопекарським підприємствам. Фінансування Аграрного фонду за рахунок засобів від сплати мит було б виправданим. Але тільки в разі, якби у своїй діяльності він застосовував прозорі механізми і скуповував зерно у момент, коли йде активне збирання врожаю. Необхідно, щоб Аграрний фонд був гравцем, з яким було б цікавіше працювати, ніж із зернотрейдерами.

Питання щодо наповнення бюджету не викликає сумніву, але єдине, що в цій ситуації незрозуміло, чому аграрії виявилися крайніми? Чому аміачна селітра експортується, і маємо на внутрішньому ринку високі ціни, а зерно експортується з митом, і маємо на внутрішньому ринку низькі ціни? На думку окремих дослідників, можна зробити ставку 0,3 або 0,5% на всі ліквідні види продукції, запровадити і отримати в бюджет набагато більше коштів. Тут дещо незрозуміла логіка з погляду співвідношення різних галузей, тому що ресурси аграрного виробництва аграрії купують за ринковими цінами, а зерно оподатковується за ставкою 9-14%. Слушною є також про-

позиція про зниження розміру мит, але одночасне розширення спектру їх дії – збільшення переліку культур, на які можна накласти мито, наприклад, включити в нього рапс і сою, які також експортуються в значних обсягах. Це був би компроміс, на який готові на сьогодні піти в аграрній галузі. В контексті використання митно-тарифних інструментів можна також вдатися ще до одного варіанту – у разі перевищення прогнозованого обсягу експорту введення плаваючого мита.

Як альтернатива відміні мит могло б стати відновлення відшкодування ПДВ. Це дозволить трейдерам компенсувати частину прибутку, нормалізувати функціонування галузі і відновити конкурентоспроможність з РФ і Казахстаном, що стимулюватиме експорт зерна. Фінансово-економічний блок уряду наполягає, що відшкодування ПДВ – це сфера для зловживань. Складно не погодитися, але налагодити контроль є можливість. Один із варіантів – це відшкодування ПДВ у випадку, якщо закуповується продукт безпосередньо у виробника. Між іншим, трейдери до самого факту відновлення відшкодування ПДВ ставляться негативно, в першу чергу, через непрозорість використання цієї норми. Як наслідок – частина експортерів отримували засоби вчасно і в повному обсязі, а частина – наростаючі борги невідшкодованого ПДВ. Лобіювання інтересів одного гравця ринку може призвести до часткової монополізації експорту українського зерна, а відміна відшкодування ПДВ зрівняла усіх учасників ринку.

Висновки. До останнього часу і ситуація на світових ринках, і державне регулювання в Україні через застосування експортних мит зробили функціонування зернового ринку вкрай депресивним. Коли вводились експортні мита (обговорювали в травні, запроваджували в червні), світова ціна була 300-350 доларів за тонну на зерно. Відповідно, з погляду таких цін, відчутних негативних наслідків не очікувалося, але коли світова ціна на пшеницю знизилася на 80-100 доларів за тонну, економіка аграрного виробництва України стала збитковою. Тут спрацьовує інерційність самого інструменту: часовий лаг між прийняттям рішення і реакцією на нього аграрної галузі становить не менше, ніж півроку. В ситуації, що склалася, трейдерам не вигідно купувати, тому що на них високе фіскальне навантаження. Сільгоспвиробникам не вигідно продавати, тому що вони не отримують очікуваних прибутків від реалізації зерна.

З метою його реанімації необхідно врахувати позитивні та негативні ефекти від запровадження мит та скасування відшкодування ПДВ. До позитивів слід віднести наповнення держбюджету додатковими коштами та економію ресурсів, що раніше спрямовувалися на відшкодування ПДВ. Експортні мита є прозорішим механізмом, ніж квота, який зменшує кількість посередників між виробником і споживачем та усуває ажіотаж на ринку, встановлюються чіткі правила гри. Негативними наслідками мит на експорт є зниження закупівельних цін на зерно, скорочення обсягів експорту, зменшення валютних надходжень, що погано позначається на торговельному балансі країни.

Проведене дослідження дозволило встановити, що в умовах мінливих світових цін запровадження експортних мит є не найкращим сценарієм для України. Серед можливих варіантів виходу із ситуації, що склалася, є зниження розміру мит на зернові за одночасного розширення переліку сільськогосподарських культур, з експорту яких стягуватиметься мито; включення до списку оподатковуваних товарів ліквідних видів продукції різних галузей національної економіки; введення плаваючого мита в разі перевищення прогнозованого обсягу експорту. Альтернативою введенню мит може стати відновлення відшкодування ПДВ зерновикам за прозорими схемами. В такому випадку можна очікувати певну активізацію реалізації зерна аграріями, в першу чергу, в напрямку експортних відвантажень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу і про ставки вивізного (експортного) мита на деякі види зернових культур" від 01.07.2011.
2. Закон України "Про затвердження ставок вивізного (експортного) мита на окремі види сільськогосподарських культур" №9239 від 04.10.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakonoproekt.org.ua
3. Киреев А.П. Международная экономика. В 2-х ч. – Ч. 1. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства: Учебное пособие для вузов. – М.: Междунар. отношения, 2002. – 416 с.
4. Скрипник А.В., Зінчук Т.Ю. Тенденції світового ринку пшениці та ризики розвитку експортного потенціалу країни // Економіка АПК. – 2011. – № 9. – С.139-145.
5. Супіханов Б.К. Оцінка потенційного імпортера аграрної продукції // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С.138-140.
6. Офіційний сайт Української аграрної конфедерації – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroconf.org>
7. Офіційний сайт Мінагрополітики і продовольства України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua>.

Економічні ефекти експортних пошлин на зерно в якості засобу регулювання розвитку аграрної галузі

Т.В. Арбузова

В статті представлені методичні основи використання експортних пошлин, досліджені позитивні та негативні наслідки їх впровадження в Україні в якості інструменту регулювання експорту зернової продукції. Сформульовані пропозиції щодо удосконалення системи державного регулювання зовнішньої торгівлі зерном з метою забезпечення стабільності на внутрішньому ринку та формування конкурентної позиції на зовнішньому ринку.

Ключові слова: експортна пошлина, податок на додану вартість, внутрішня ціна, світова ціна, конкурентоспроможність, доходи бюджету, аграрні господарства, трейдери.

The economic effects of the export grain taxes as a means of regulations of the agrarian branch development

T. Arbuzova

The article tackles upon the methodological basis of the usage of the export taxes. The positive and negative consequences of their introduction as an instrument of the regulation of the grain production export in Ukraine are studied. The proposals according to the modernization of the state regulation system of the foreign grain trade with the purpose of keeping the stability at the home market and the formation of the competitive position at the foreign market have been formulated here.

Key words: export tax, added value tax, national price, world market price, competitiveness, budget receipts, agricultural farms, traders.

УДК 631.115.11.004.14

СВИНОУС І.В., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ЗАВАЛЕВСЬКА В.О., канд. екон. наук

НДІ «Укragропромпродуктивність»

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФАКТОРІВ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Розглядаються проблеми стійкості особистих селянських господарств в умовах прояву кризових явищ в економіці країни. Особлива увага приділяється дослідженню факторів, які впливають на стійкість ОСГ.

Ключові слова: особисті селянські господарства, стійкість, виживання, самоексплуатація

Постановка проблеми. У літературі існує ряд визначень для характеристики соціально-економічних процесів, що відбуваються в сільському господарстві України. Серед них такі, як земельна, аграрна, агропромислова реформи, перехід до ринку і т.п. Ці визначення фіксують якісні зміни в аграрному секторі України, що означає становлення нового аграрного ладу. Під ним розуміється система організації сільського господарства, яка характеризується певними виробничими відносинами і новими формами господарювання на землі. Можна виділити істотні ознаки цього ладу:

- різноманітність форм земельної власності за переважної питомої ваги приватної власності в її індивідуальній та колективній формах;
- багатуокладність аграрної економіки і свобода вибору селянами конкретних форм господарювання;
- відродження селянства як рівноправного громадського стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема стійкості особистих селянських господарств переймалася в 90-ті роки ХХ ст. І.І. Безаєв. Зміст його трактувань стійкості зводився до розробки певних нормативів забезпеченості основними елементами ресурсного потенціалу особистого селянського господарства. Але на наше переконання, поняття «норматив» для діяльності особистого селянського господарства як елемента «неформальної» економіки не властиве.

Мета дослідження – розкрити чинники стійкості особистих селянських господарств в умовах прояву кризових явищ в економіці країни.

Результати досліджень та їх обговорення. Як свідчать результати проведеного дослідження, основними чинниками стійкості особистого селянського господарства є:

1. Нерозвиненість ринкової інфраструктури села і відсутність більшості видів продовольства у сільській торговельній мережі змушують селянина займатися вирощуванням продукції в особистому господарстві. Ця проблема була актуальною в нашій країні протягом тривалого періоду. Як свідчать статистичні дані (ф. 1-село "Соціально-економічна характеристика сільського населеного пункту за станом на 1 листопада 2005 року"), у 7292 сільських населених пунктах відсутні заклади торгівлі, 7454 – не мали доріг з твердим покриттям.